

Álomhajó

Pár hónappal ezelőtt értesültünk arról, hogy a nagyváradi Állami Színház magyar tagozata minden évadban bemutatja egy-egy helyi szerző darabját, műtbéliét vagy élőét, s most Kolozsváron is alkalmunk volt látni az első ilyen előadást: Tabéry Géza *Álomhajó*-ját.

Első pillanatban az ember hajlandó azt mondani: az *Álomhajó*-nak annyi köze van Nagyváradhoz, hogy szerzője a darab megírásának és ősbemutatójának idején, 1922. január 19-én, mint végig élete folyamán, ott élt. Ennyi és nem több. Hiszen a cselekmény nem egy földrajzilag pontosan meghatározható helyen játszódik le, sőt nem is csak a valóságban bonyolódik, hanem átcsap az álom, az illúzió területére. Figuráinak: a szalakat bogozó és oldó Depe-lotte Lambert illuzionistának, Frigyes Violence hercegnek, feleségének, Clarimondnak és a környezetükhez tartozó személyeknek szintén semmi közeük valamely tágabb vagy szűkebb értelemben vett tájegységhez, de még a realizmus kategóriáival megközelíthető típusokhoz sem. Ennek a komédiának inkább a húszas évek avantgarde törekvéseire, a naturalizmust meghaladni óhajtó irodalmi és színházi tendenciákhoz és freudizmus-hoz van köze. Erre figyel fel az *Álomhajó* első kritikusa is:

„A darab felépítésében — idezi a műsorfüzet Imre Sándor cikkét az 1922-es kolozsvári Keleti Újságból — és minden mondatán érzik, hogy szakítani akar a naturalizmus milieutechnikájával. Megszakít minden összeköttetést a múlttal, forma szempontjából... Tabéry elérkezett írói fejlődésének ahhoz a pontjához, melyen túl csak a színházak új formái és egy, tradícióktól elkívánkozó színjátszás hozza meg a lehetőséget a jövődőlöz.” De továbbmegyek. Első látásra még a mondanivalónak is az általánosabb jellege ölik szemünkbe. Vagy tán helyezés és időhöz kötöttség kell tekintünk azt, hogy a valóságban feje tetején álló, összevissza kuszálódott emberi kapcsolatok és viszonyok az álomban, az *Álomhajó*val tett utazás során csodálatosan elrendeződnek — ha nem is épp a valóság által szentesített, kanonizált formában? A húszas évek közönsége bizonyára helyi vonatkozásokat, intelmeket, figyelemzeteéseket és vigaszokat is „kihallott” a szövegből. De — hogy csak egy példát hozzak fel — a férjéltétekenységével, elszabadult indulataival szüntelenül gyötörő Clarimond alakjából, aki ráadásul álmában, kötöttségektől teljesen mentesen, nem öt választja szerelműl, hanem az illuzionistát — ebből az alakból két mosoly között a berlini közönség is ugyanúgy ér-

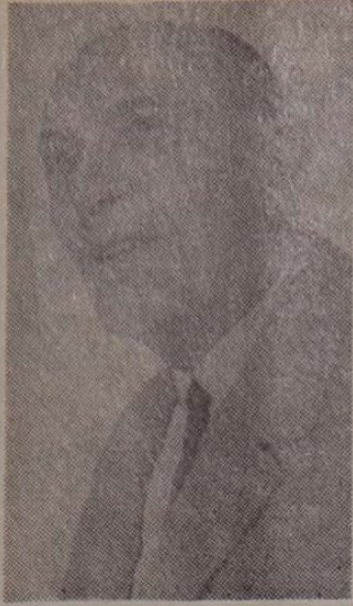
dekes és meggondolkoztató következtetéseket vonhatott le, mint a nagyváradi.

Mindez igaz, de csak féligazság. Mert az *Álomhajó*, így ahogy van, ebben a tér és idő fölött lebegő, valóságot, álmot és illúziót egybemarkoló alakjában is egyaránt kapcsolódik a húszas évek európai szellemi életének törekvéseire, de ugyanakkor fogatásának helyéhez is. Persze, nem szűken vett nagyváradi értelemben kapcsolódik. Azzal is, hogy tágabb horizontokat keres, és azazal is, hogy a korszerű irodalmi törekvéseket csak részben sikerül megvalósítania. Hogy szellemi, irodalmi érdekesség maradjon — de, sajnos nem válik, mert nem válhat nagy, elsősoró erejű komédiává.

Amíg az előadást néztem, a párbeszédek, szellemes fordulatok hallatán sokszor volt az az érzésem: ezt a néhány vitriolos mondatot akár Brecht is írhatta volna. Mások, egyes sztereotíp ismétlődések Ionescut juttatták eszembe. Mondatok voltak csupán, s az volt a jó, az volt a hiteles, hogy csupán mondatok maradtak. Nem támasztották azt az illúziót — még ha a darab második része az illúziók világában játszódik is —, mintha mi Brecht előtt már brechtiek letünk volna s Ionescu előtt ionescuiak.

Szabó József, aki az *Álomhajó*-t modern színpadra alkalmazta és rendezte, prólogust írt hozzá (ebben a játékkonvenciókat kikerekítette, világosabbá tette) és — mint a műsorfüzet mondja — a darabot dramaturgiai szerkesztésben korszerűsítette, megszüadította bizonyos idejétmúlt, a húszas évek irodalmi divatjára utaló freudista, ibsenista elemektől. Mindezt helyeseltük. Azt már vitathatónak érzem, hogy rendezőként az előadás stílusát egyértelműen a parodisztikus, groteszk vonal felé tolta. A felszabadultabb, főként *kedélyesebb* komédiázásnak és a parodiának a vegyítése ez esetben talán szerencsésebb lett volna, hangulatilag is színesebb tehetett volna az előadást. (Igazi, teljes értékű komédiai helyzet a mostani előadásban egy van: az, amelyben a főkomornik, a lakáj és a szobalányok álombeli révültükben hiányos öltözetben jelennek meg a színen.) A játéklehetőségeket kisé leszküöt rendezői koncepción belül is jó volt Miske László az illuzionista szerepében, Lavotta Károly mint a herceg, Halasi Erzsébet, mint hercegnő és Csiky Ibolya mint társalkodónő. A legjobb alakítás azonban Vándor András nevéhez fűződik. Az ő játékbán megcsillantak mindazok a színek és árnyalatok, melyeket a többieknél kisebb-nagyobb mértékben hiányoltunk.

PÁLL ÁRPÁD

Mögöttem a pálya — előttem a Zene

A Házsongárdi temetőben találkoztam Rónai Antallal. Ő is sétált, én is. Elbeszélgettünk.

— Mester, Ön a minap még a Trubadúr bemutatójára készült, ma meg nyugdíjas. De azért ha megengedi, csak megkérdezem: hogy van?

— Ha megengedi, hogy egészen őszintén válaszoljak: jól. A Trubadúr nekem nem lett volna olyan nagy öröm, mint ahogy esetleg hinné. Először azért, mert ez az opera sokkal inkább énekes-parádé, mint karmesteri feladat. Hogy Verdinél maradjak: nem Aida, nem Falstaff, nem Otello. Természetesen megcsináltam volna, hiszen én is valom, amit Toscanini mondott: hogy Verdinél a legbanálisabb eszampam-pam is fenséges muzsika, csak úgy kell játszani, csak úgy kell játszani a zeneszékkel... Aztán azért sem fáj különösebben ennek a premi-ernek az elvesztése, mert a Trubadúrral már nagyon régi a viszonyom: 1924-ben tanultam meg, amikor Jean Bobescu betanító korrepetitora voltam a kolozsvári Román Operában; mielőtt a Magyar Operához kerültem volna, épp először vezényeltem, ezért aligha tudtam volna benne új szépségeket felfedezni. Nagyobb veszteség ért volna, ha nyugdíjaztatásom miatt egy számonra új mű vezénylésétől esem el.

— Mit vezényelt volna szívesebben?

— Wagnert. Akármelyik Wagner-operát. Ne felejtse el: nem is olyan régen a Magyar Operában még adtak Wagner-műveket: a Bolygó hollandit és a Mesterdalnokokat. El tudtam volna képzelni magamnak egy jövőbeli Wagner-premiert is. Például a... Na de most már kár azon törődni a fejemet, hogy melyik Wagnert

vezényelhettem volna a Magyar Opera együttesének az élén. Nyugdíjas mivoltom legnagyobb öröme, hogy ezentúl minden az enyém: minden Wagner-opera, az egész operairodalom, a Zene.

— Hogy értem ezt?
— Megmagyarázom, egészen szabatosan. Mint a kolozsvári Román, majd Magyar Opera alkalmazottja, az utóbbi negyven és egynéhány évben nem annyira a magam repertoárját vezényeltem, mint inkább nevezett intézményeket. Ha a rám osztott partitúrát szerettem, szerencsém volt és boldogan dolgoztam rajta. Ha olyan partitúrát osztottak rám, amelyiket nem tudtam szeretni, akkor pechem volt és igyekeztem becsületes munkát végezni. Nagy különbség! Nos, ezentúl telje-

sen szabad a kezem. Csakis olyan partitúrákkal foglalkozom, amelyeket szívből szeretek.

— Vallja be, Mester: eddig is többnyire ezt tette. Emlékszem, amikor legutóbb felkerestem és a Trubadúrról beszélgettünk, a Trisztán volt kinyitva a zongorán, holott a legkevesebb reális esélye sem volt rá, hogy valaha is vezényelni fogja.

— Igen, de közben olyan karmesteri feladatok eshetősége is fenyegetett, amelyekre ma már nem szívesen gondolok vissza. A jövőben viszont csak a legnagyobb mesterművekkel lesz dolgom — január 1-től december 31-ig, mindennap reggeltől estig. Es higgye el, sok törleszténi- valóm van. Most, hogy a jövőmet terveztem, minduntalan boldogult édesapám jut eszembe, aki tisztviselő volt, és amikor nyugdíjazták, azt mondta: végre lesz időm alaposan áttanulmányozni a szolgálati szabályzatot. Ugyanígy érzem magam én is. Majd-nem ötven éve vezényelek, de még előttem áll a Trisztán! A Ring! A Boris! Operakarmesteri teendőim miatt sohasem tudtam ezeknek a partitúráknak annyi időt szentelni, amennyit megérdemeltek volna.

— A laikus olvasó talán nem is tudja elképzelni, hogy milyen élvezet a hozzáértőnek a „száraz” partitúraolvasás.

— Persze hogy nagyobb az élvezet, ha valóságosan is halom a kottát, mint ha csak elképzelem, vagy ha elvont zongoralejtésben játszom magamnak. De ez a megszólaltató közeg minőségétől is függ. Igaz, hogy ideális körülmények között édesebb öröm a valóságos vezénylés, mint a — hogy is mondtam? — „száraz” partitúraolvasás, de hány opera-

karmesternek adja meg a sors azt, amit én ideális körülménynek nevezek, azt, hogy muzsikái legalább olyan szépen játszóak, amit vezényel, ahogy ő elképzeli? Ha a tényleges hangzás valamivel is silányabb a képzeletinél, a karmester öröme már csak fél-öröm. Ha sokkal silányabb, a karmester szenved. Ismerem ezt a szenvedést... Ha viszont magamban olvasom a partitúrát, zongorával vagy a nélkül, ilyen ellentmondásra nem kerülhet sor. Ketten vagyunk: a remekmű meg én. Az, hogy az én belső hallásomban életre kelő zene mennyire tudja megközelíteni a partitúráké ideális hangzását, egyedül rajtam múlik: az én tehetségemen, az én kitartásomon. Nem érhet olyan családás, amelynek forrása rajtam kívüli.

— Márpedig, ami a partitúraolvasást illeti, azt hiszem, Önt családás nem érheti, hiszen Ön emberemlékezet óta ennek a tudományának a professzora a „Dimában”. Partitúraolvasásból nálunk Aczél Ervintől Zoltán Aladárig minden karmester (és egykori karmesterjelölt) Rónai-tanítvány.

— Ez túlzás, mert nemcsak én tanítok partitúraolvasást a kolozsvári konzervatórium-ban...

— De Ön a professzor ezen a szakon, most, operaházi nyugdíjaztatása után is.

— Voltaképpen örvendek, hogy ott még szükség van rám. Ezt a hatórányi munkát igen szívesen végzem. Ennyi megkööttség a legkevésbé sem korlátoz abban a szép szabadságban, amelyről az előbb áradoztam, bár — mint mondtam — művészi tevékenységem súlypontja ezután már az otthoni munkára esik.

— Ez napi hány óra Wagnert jelent?

— Nem csak Wagnert! A, dehogyan! Feleségem és a fiam a tanúk rá, hogy eddig is mindig Bachhal kezdtem a napot. Héttől nyolcig vagy fél nyolctól fél kilencig — attól függően, hogy aznap milyen a további műsorom — mindig Bachot zongorázok. Ezentúl erre is több időm jut — el tudja képzelni, hogy ez számomra micsoda öröm? Nagyon is valószínű, hogy ha annak idején Popovici-Bayreuth, aki egyszer a konzervatóriumban egy zongoravizsgámon elnökölt, nem szippant be az operaházba, ma gyakorló zongoraművész lennék, hiszen azelőtt csakis annak készültem. Most megtanulhatom például Debussy valamennyi zongoraművét — ott van a polcomon mind a hat kötet, csak éppen hogy eddig alig volt időm ve-

lők foglalkozni. És — ha már így belejöttem a tervezésbe, elmondhatom — előttem az egész szimfonikus repertoár is: Mozart, Beethoven, Mahler, Ravel... Mert — hogy a maga szavával éljek — az élet furcsa kedvében csinált belőlem operakarmestert. Most, utólag nincs miért titkolnom: úgy érzem, szimfonikus karmesternek születtem.

— Mester, Ön mindig nagyon józanul élt. (Legalábbis amióta én ismerem.) Sokat dolgozott és sokat sétált, szerette a zenét, de majdnem annyira szerette a kis hobbit is: a belyeggyűjtést, az anekdotákat, az operaházi statisztikákkal való bibelődést. Elettudója példásan kiegyensúlyozott volt. Most, hogy jövőbeli terveiről beszél, kezdem féltetni: nem fogja magát túldolgozni?

— Eszem ágában sincs! Sétálásban is nagy célok előtt állok. Eddig főleg itthon járkáltam, Kolozsváron és környékén. Jártam ugyan a Szaharában is — szolgálati utazás során, mert Kairóban vezényeltem. De arra még nem volt időm, hogy a Békás-szorosba vagy a Duna-deltába el látogassak — turistaként, ami egészen más. Mert nyáron, amikor évadszününk van, sehová sem megy az ember szívesen az idegenforgalmi csúcsidény miatt, őstől kora nyárig viszont egész életemben le voltam kötve az operában.

— Az Utunkból tudtam meg, hogy a Mester sírfeliratokat is gyűjt.

— Igen, azt is. De csak kedvtelésből, nem saját használatra. Aforizmákat is gyűjtök és muzsikus-bélyegeket és karmesterportrékat és...

— Készülő könyvéről, a Fügöny nélkül-ről szeretnék érdeklődni. Milyen lesz? Mit várjon tőle az olvasó? Mennyire van vele?

— Öreg muzsikus vagyok, sok mindent megértem. Nyitott füllel, nyitott szemmel élek a mi kis világunkban; sok apróságra jobban felfigyelek, mint mások. Írói babérokra sohasem vágytam, de mindig szerettem jó sztorikat mesélni, s ilyenkor sokszor mondták a barátaim: Tónikám, ezt neked meg kellene írnod! Vagy: Rónai elvtárs, miért nem állít össze egy kis könyvet? Szóval: beugrattak. Megírtam — nem volt könnyű. Most szerkesztik — a szerkesztők sem lehet sokkal könyvebb a dolga, mert — hogy az ő szavait idézzem — „tisztességben megkopaszodott karmester és egy személyben kezdő író” első könyvével van dolga. Lehet, hogy mire a könyvüzletbe kerül, a kisebbik fiam, Ádám is „profi” lesz, s a nyajas olvasó, aki a könyvet a kezébe veszi, majd így morfondíroz: Rónai Antal, Rónai Antal...? ja persze: a Rónai-testvérek apja volt.

LASZLO FERENC

Lavotta Károly, Halasi Erzsébet és Miske László az *Álomhajó* egyik jelenetében

A XVII. SZÁZAD ÉNEKELT DALLAMAI

A közelmúltban jelent meg fenti címmel Papp Géza munkája, a Régi Magyar Dallamok Tára második kötete. Törzsanyagában harmincnégy forrásból ötszáznál több melódiát ölel fel, legtöbbször Kiski, illetőleg Szőlősy (105), Náray (71), Szegedi (43), Deák (25), Bozók (22), Bodos (20) énekeskönyvéből, valamint az Eperjesi graduálból (36) és a Turóci Cantionaléból (25). A XVII. századból vett dallamanyagot XVIII—XIX. századi változatokkal egészíti ki — bizonyos megszorításokkal. A bevezető tanulmány s a jegyzetek négy-száznál több további dallamot foglalnak magukban.

Az előszóban a szerző tájékoztat a kötet anyagának kapcsolatairól a XVII. század dallamaival, ismerteti a válogatás szempontjait, felvázolja a XVII. század dallamaival foglalkozó irodalmat s felsorolja három orszáig harmincnél több könyvtárát, melyekben e kötet anyagát gyűjtötte.

A bevezető tanulmány nyolc fontos kérdést tárgyal. Meghatározza az ének szerepét a XVII. század magyar társadalmában, ismerteti a dallamok és szövegek forrásait, az énekek strófás szerkezetét, ritmikai felépítését. Bemutatja a használatos dallamformákat és dallam típusokat. Külön fejezetet szán az eddig csak nótautalásokból ismert melódiáknak, végül behatóan elemzi az e század dallamanyagában észlelhető idegen hatásokat s ezek

társadalmi hátterét. A szerző gazdag könyvészeti anyagra és saját kutatómunkájára alapozó megállapításait szemléletes dallam-, ritmus- és strófatáblázatokkal teszi teljessé, hitelesebbé (ez utóbbiban például a XVI. századiakkal párhuzamba állítva mutatja be az anyagot). További értékes, sok munkát és alapos tájékozottságot igénylő és tanúsító variáns-táblázatokkal találkozunk a jegyzetanyagban is. Az idegen hatásokkal foglalkozó fejezetből kiderül, hogy a köztölt törzsanyag negyvenhat százaléka származik ilyen forrásokból.

Papp Géza nemcsak kész eredményeket, vitathatatlan megállapításokat fogalmaz meg bevezető tanulmányában, hanem az anyaggyűjtés, rendszerezés folyamatában felmerült kérdésekből is sokat. Egyeseket, mint például a Kochanowski-fordításokat, a XVII. századi kóruséneklés, Thordai János lengyel dallamintája, a genfi zsolnárdallamok XVII. századi elterjedése, — maga világította meg külön tanulmányokban. Másokat mindössze jelez, mint újabb adatgyűjtésre és előtanulmányokra várókat. Ezek megoldását is elsősorban tőle várhatjuk, hiszen e munkája arról győz meg, hogy legalaposabb ismerője a XVII. század idevonatkozó anyagának, s zenetudományi doktori disszertációjának témáját is ebből az anyagból választotta.

A kötet törzsanyaga: az 1—360-ig számozott dallamok közlése, a kritikai kiadás igényességével. Ezt követi a dal-

lamokhoz s a szövegekhez fűzött széles körű jegyzetanyag, mint fennebb jeleztem, bő példatárral, változatok hosszú sorával, összehasonlító táblázatokkal rajzolja meg szöveg és dallam elterjedését s utalva a változatok forrásaira.

A kötet mutatói a versformákban, sorvégződésben (cezúrákban), kezdősorokban és énekcímekben való gyors eligazodást teszik lehetővé. S végül a felhasználó források és irodalom felsorolása, valamint a Vektorisz-kódex s az Eperjesi graduál néhány faksimile-lapja teszi teljessé a tiszteltet parancsolóan gazdag kötetet.

Papp Gézának e munkája méltó módon képviseli negyedszázados, szenvedélyesen gyűjtő, rendszerező zenetudományi tevékenységét. Kitűnő monográfiája nélkülözhetetlen forrásul szolgál a jövőben mindazoknak, akik a XVII. század magyar énekelte dallamanyagát megismerni, tanulmányozni óhajtják. (Akadémiai Kiadó, Bp. 1970.)

BENKŐ ANDRÁS

LEONTIN ANCA KARMESTER EMLÉKEZETE

Kolozsvár utcáiról néhány hete hiányzik egy alacsony, szemüveges férfi, akit két és fél évtizeden át láttak és ismertek a kolozsváriak. Leontin Ancának hívták, a román opera karmestere volt, élt hatvan-egynéhány évet.

A második világháború alatt a temesvári opera karmestere, s amikor a személyzet a hábo-

rú miatt egyre csökkent, Anca több ember munkáját végeztette tette lehetővé az operaidények zavartalan menetét. Átjött Kolozsvárra, itt tanította be és vezette az operákat, daljátékokat. Nemcsak Kolozsváron vezényelt, de a vidéki utak legtöbbször is ő irányította a zenekart, vendégként vezényelte a marosvásárhelyi filharmonikusokat, a váradi magyar színtársulatnak ő tanította be, kérésükre, a Csárdáskirálynőt most húsz éve. Tanárkodott is a Zenekonzervatóriumban.

A városba érkező külföldi művészek mindig meglátogatták Leontin Ancát, aki egyike volt az ország legtekintélyesebb könyv-, kézir- és fényképgyűjtőinek; könyvészeti ritkaságok, első kiadások szerepeltek gyűjteményében, neves írók levelei, képei stb. Eminescu, Goga, Grozavescu és mások mellett nagy szeretettel gyűjtötte magyar írók, művészek leveleit, munkáit, képeit. Jókai-, Gárdonyi-, Fadrusz-dokumentumai voltak, kápolnok-nostonori családi kúriájában ez év nyomár múzeumot szándékozott berendezni gyűjteményeiből. Tervek fűtötték, új operát vázolt föl, fiatalokat tanított, nevelt, még húsz évre osztotta el erőit. Az opera jubileumi ünnepén Leontin Anca áldozatos, tevékeny munkáját is kiemelték, ami jelentősen hozzájárult a kolozsvári román opera művészi sikereihez.

SZTOJKA LÁSZLÓ